

5. KAPITOLA

Zo slavistickej folkloristiky a etnológie

Slovenská slavistická folkloristika po roku 1993 (po 11. medzinárodnom zjazde slavistov v Bratislave)

ZUZANA PROFANTOVÁ

Vedecké poznanie sa stále viac stáva kolektívnou činnosťou a je čoraz viac závislé na celospoločenských intelektuálnych i ekonomických zdrojoch. Romantické predstavy o vede ako slobodnej duchovnej tvorivosti sú vystriedané chápaním vedy ako historicky konkrétnej formy organizácie duchovnej produkcie, ktorá je podriadená nielen „zákonom tvorby,“ ale tiež princípom organizácie, sociálnym normám a imperatívom: V súčasných podmienkach dochádza k prehlbovaniu inštitucionalizácie vedy. Termín „inštitút,“ „inštitúcia“ chápe český filozof J. Feber široko: ako spôsob vedomej organizácie ľubovoľnej ľudskej činnosti.¹ G. Holton² rozlišuje medzi vedou „verejnou“ a „súkromnou.“ Verejná veda je v podstate inštitucionalizovanou vedou; „súkromná veda“ je poznaním v tej istej podobe, ako je to vnímané, interpretované a rozvíjané jednotlivým vedcom. Nová myšlienka, ktorá sa objavuje vo sfére súkromnej vedy, musí byť prijatá vedeckou obcou, musí byť voči nej dosiahnutý určitý konsenzus, aby bola začlenená do vedy, aby sa stala súčasťou verejnej vedy. Nové myšlienky takto prechádzajú sitom kognitívnej inštitucionalizácie, ktorá je prostriedkom legitimizácie nových poznatkov a garantom zachovania konzistentného systému verejnej vedy. To, čo Holton nazýva „verejnou“ a „súkromnou“ vedou, pomenoval J. Feber „socialitou vedy,“ a to vonkajšou a vnútornou. Domnievame sa, že v kontextovom zmysle je neodškriepiteľnou sociálna podmienenosť vedy. Rovnako inštitúcia vedy je nielen určitou formou organizácie, ktorá reguluje vedeckú činnosť a spôsob vedeckého myslenia, nie je teda iba normatívnym systémom v zmysle mravných, právnych a iných sociálne záväzných normatífov konania a interpersonálnych vzťahov. Inštitúcia vedy

* Časť štúdie bola publikovaná v Srbsku v roku 2008, pozri použitú literatúru.

¹ Feber, Jozef: Úrovň konvencionality a inštitucionalizace vědy. In Konvence ve vědě a filozofii. Praha: Filozofia, 2000, s. 152.

² Gerald, Holton: Science and Antiscience (Harvard University Press 1993), vyšlo v českom preklade s názvom Věda a antivěda. Praha: Academia, 1999.

reprezentuje tiež hodnotový systém, pričom za najvyššiu hodnotu sa pokladá dosiahnutie vedeckej pravdy.³

Pri hodnotení minulých období vedy na Slovensku dospeli vedci k pomerne zhodným konštatáciám o kvalite spoločenskovedného myslenia, ktoré je podľa slovenského filozofa F. Novosáda⁴ charakterizované eklekticizmom, averziou k teórii kombinovanou so sklonom nahradzovať teóriu ideológiami, „uvedomelým provincionalizmom,“ ktorý je spájaný s nekritickým preberaním módných ideí, zníženou sebakritickosťou voči „svojim.“ Existujú tu nielen ekonomické obmedzenia rozvoja vedy na Slovensku, ale sú tu aj stereotypy (brzdy) v myslení, ktoré o. i. boli spôsobené aj pretrvávajúcou tradíciou komunistickej ideológie v myslení vedcov, ktorá sa jednoducho nedá z jedného dňa na druhý a ani z jedného desaťročia na druhé anulovať či „preskočiť.“ Toto všetko platí aj pre etnológiu a folkloristiku socialistického obdobia, a, žiaľ, niektoré z týchto javov pretrvali do súčasnosti.

K zásadnému politickému a aj spoločenskému zlomu došlo v bývalom Československu v novembri 1989. Nastali predovšetkým politické zmeny, ale tiež zmeny, ku ktorým došlo v inštitucionálnych, organizačných, profesionálnych a aj tematických štruktúrach výskumného systému v transformačnom procese. Tieto zmeny je potrebné skúmať predovšetkým ako odpoveď na podnety a nároky v závislosti od sociálnej dynamiky spoločnosti, rovnako vo väzbách na meniace sa postavenie a funkcie vedy a výskumu v modernej spoločnosti. Vedecká a výskumná komunita, ktorá produkuje vedomosti a poznanie v odpovediach na nové sociálne situácie a adaptuje sa na ich požiadavky, zohráva sprostredkujúcu úlohu medzi externými nárokmi širšieho sociálneho a kultúrneho kontextu a interným vedeckým a výskumným procesom. Preto porozumieť transformácii vedy a výskumu predpokladá predovšetkým porozumieť a pochopiť zmeny, ku ktorým dochádza vo vedeckej a výskumnej komunite: v hodnotových orientáciách jej členov, sociálnych a kognitívnych normách ich tvorivej činnosti, vo formách vedeckého styku, v štruktúre a dynamike celého procesu produkcie nového poznania. V transformácii výskumného systému nejde v žiadnom prípade o jeho pasívnu adaptáciu na meniace sa spoločenské podmienky, ale ide o vytváranie základov výskumného systému, ktorý by mal zodpovedať požiadavkám budúcich rokov. V tomto zmysle transformácia výskumu by nemala byť iba personálnou reštrik-

³ Prepad slovenskej vedy sa nezastavuje. Vyplyva to aj zo správy Európskej komisie, ktorá porovnala vývin v členských krajinách Európskej únie v roku 2010. Slovensko sa ocitlo opäť na chvoste štatistik ekonomickej podpory vedy. Na vedu a výskum sa vyčleňuje zo štátneho rozpočtu len 0,48 percenta HDP. Podľa Európskej komisie by sa tento dlhoročný úpadok podarilo zastaviť, keby sme do vedy investovali aspoň jedno percento HDP. Ministerstvo školstva mieni situáciu riešiť zmenou celého systému. Európska komisia varuje najmä pred prudkým poklesom investícií do vedy a výskumu. Zatiaľ čo za socializmu v roku 1989 na túto oblasť išlo až 3,88 percenta hrubého domáceho produktu, v roku 2009 to bolo už len 0,48 a v roku 2010 ešte menej – 0,46 percenta HDP. Pozri SITA, Pravda: Veda je na lopatkách, štát ju ničí ešte ďalej (12.6.2011, <http://www.skolskyportal.sk/clanky/veda-je-na-lopatkach-stat-ju-nici-este-dalej>).

⁴ Novosád, František: Idey a tradície v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti. In Kováč, Dušan (Zost.): Veda a integrácia. Proces integrácie Slovenska do EU z pohľadu vedy. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 3.–4. novembra 1999. Bratislava: Veda, 1999 s. 17-21.

ciou a inštitucionálnou reformou, ale mala by predstavovať všestrannú modernizáciu a reorientáciu výskumu, a mala by spočívať v raste jeho odbornej kvality a spoločenského úžitku. Aspoň čiastočne priblížime, akým spôsobom prebehla transformácia vo folkloristike ako vednej disciplíne, a aké pracovné výsledky sme doteraz dosiahli.

Deväťdesiate roky vo vede v postkomunistických krajinách vo všeobecnosti sú poznačené celospoločenským chaosom. Dochádza k miešaniu metód, spôsobov analýz a interpretácií. Vytváranie nových a oprašovanie starých mýtov i sentimentalizácia minulosti, zasiahli západné spoločenskovedné myslenie i produkciu v postkomunistických krajinách. Zároveň však prebehol výstražný proces kritiky, depolitizácie a odideologizovania. Slovenský filozof F. Novosád charakterizuje deväťdesiate roky pomocou štyroch základných vedeckých prúdov: „filozofické myslenie spojené s náboženstvom, postmarxizmus, analytická filozofia a štrukturálna tradícia.“⁵ Týmto spôsobom sa na Slovensku formovali podmienky začlenenia sa spoločenských vied do procesu európskej integrácie. Dnes z pohľadu už začatého druhého desaťročia 21. storočia môžeme konštatovať isté štrukturálne premeny nielen v slovenskej vede, ale aj vo folkloristike.

Súčasná veda nepredstavuje nepohyblivý, ustrnutý stav. Je to proces, v ktorom dochádza neustále k zmenám v oblasti „ontológie,“ metodológie a k posunom v kognitívnych hodnotách. Ide o dynamicky otvorený systém, ktorého charakteristika je vždy určitým priemetom do roviny aktuálne komunikovateľného postihnutia. Pojem vedy zahŕňa tiež iné aspekty vedeckej činnosti. Od generovania hypotéz cez kritické overovanie a návrhy na praktické využitie, až k reálnej aplikácii. Vedu predstavujú rozličné vedné disciplíny, ktoré sa odlišujú v kritériách exaktnosti, overiteľnosti a reálnej využiteľnosti, napr. fyzika, sociológia, umenoveda či folkloristika. Podľa I. Lakatosa⁶ poznáme „vnútornú“ históriu vedy, ktorá by mala vyhovovať „racionálnej rekonštrukcii“ a „vonkajšiu“ históriu vedy, ktorá berie do úvahy ostatné faktory reálne sa uplatňujúce v dejinách vedy, teda sociálne, psychologické, ale aj politické, ideologické, ekonomické faktory. „Vnútorná“ história vedy má charakter normatívny, pretože udáva určitý ideálny obraz o vývine vedeckého poznania. „Vonkajšia“ história vedy podáva empirický, reálny obraz vývinu vedeckého poznania. I. Lakatos konštatoval, že história vedy je vždy bohatšia, ako sú jej racionálne rekonštrukcie. Veľmi dôležité je akceptovať a brať do úvahy väzby vedy ako systému, napr. so štátnou politikou vedy, podporou vedeckých inštitúcií, požiadavkami techniky a technológie, akceptovanými hodnotami v rámci jednotlivých kultúrnych okruhov.

Otázkou je, či je vôbec možná realistická rekonštrukcia, ktorá by verne reprodukovala priebeh minulých udalostí z pohľadu vývinu vedeckého poznania a bola by zároveň teoreticky podnetná pre systematickú výstavbu daného vedného odboru. Je to dilema.

⁵ Novosád, František: *Idey a tradície v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti*, c. d., s. 21.

⁶ Lakatos, I.: *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978; Lakatos, I.: *Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes*. In Lakatos, I. – Musgrave, A. E. (eds.): *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge University Press, London, 1970, s. 91-195.

Historik vedy dnes už nemôže konštatovať existenciu disciplín ako niečo určené, stabilné a bezproblémové. Disciplinarita prináleží k tým javom, ktoré sú síce všeobecne známe a akceptované, avšak je to jav otvorený, dynamický. Väčšie časové úseky zahŕňajú podstatné zmeny disciplinárneho vzorca vedy. Historik vedy by mal časové prierezy disciplín pokladať za isté formy vývinového procesu poznania. Dnes sa disciplíny javia inak, ako ich poznáme v 19. alebo aj v 20. storočí. Disciplínu možno určiť iba v jednote kognitívnych a sociologických znakov. Stabilná kognitívna orientácia na poznanie určitého predmetu sa zachováva vnútornými sociálnymi vzťahmi vedeckého spoločenstva, pričom tieto vzťahy sú viac alebo menej zakotvené inštitucionálne. Disciplíny sú samoreprodukujúce sa systémy, v ktorých sa obnovuje možnosť poznania určitého predmetu reprodukciou kolektívneho poznávacieho subjektu vo výmene generácie vedcov. Tým sa osobitne potvrdzuje vnútorný vzťah vedy a výskumu ako konštitutívneho princípu existencie vednej disciplíny.

Predpokladalo sa, že aj vývin vedeckých, predovšetkým poznávacích činností je kumulatívny proces, ktorým sa postupne rozširuje a obohacuje fond poznania. T. Kuhn (1962)⁷ ukázal, že tomu tak nie je. „Vedeckou zmenou“ sa môže rozšíriť fond znalostí, ale tiež sa môže tento fond vážne narušiť, či dokonca úplne rozrušiť. Dochádza k zmene *paradigmy*! Takýto proces sa deje aj vo folkloristike ako vednej disciplíne. Dochádza k zmene predmetu bádania, k zmene vedeckých poznatkov, dochádza k zmenám v typových štruktúrach a k ich tematickej rozmanitosti. Všetko sa uskutočňuje „pod diktátom“ ekonomických, politicko-ideologických, technologických a iných spoločenských zmien, ktoré zvyčajne prinesú iba málo kreatívnych, spravidla mnoho deštruktívnych dôsledkov. Zhubný vplyv na rozvoj disciplíny a vedy vo všeobecnosti mal najmä monopol určitých ideológií. Možno ho vidieť aj v dejinách folkloristiky: nacionalizmus (vedúci k fašizmu), komunistický diktát marxizmu-leninizmu a dnes kultúrny imperializmus.

Problematika vedeckých zmien môže byť študovaná aj tak, že zistíme hlavné zdroje týchto zmien. Okrem iného ide o dva odlišné súbory možných zdrojov: *1. intelektuálne zdroje, ktoré sú podmienené stavom a vnútornými problémami doteraz známeho a dostupného fondu znalostí (folkloristika)* a *2. problémové zdroje, ktoré môžu byť ovplyvnené externou situáciou v aplikačnej sfére, vznikom nových problémov, potrieb alebo požiadaviek mimo oblasti vlastnej vedy, disciplíny (folkloristika) a jej výskumu.*

Folkloristiku ako jednu z vedných disciplín o človeku, dejinách, spoločnosti a jej kultúre treba vnímať ako súbor špecifických, cieľavedome orientovaných a organizovaných poznávacích činností zameraných na riešenie zložitých a náročných úloh so svojimi čiastkovými súbormi a podsúbormi problémov. Takto vnímaný rozsah vednej disciplíny vyžaduje integráciu rôznorodých poznatkov, ide teda o interdisciplinaritu, transdisciplinaritu. Tak, ako je folklór dynamickým a vyvíjajúcim sa systémom,

⁷ Kuhn, T. S.: *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: Univ. of Chicago Pr., 1962. 168 s. (V českom preklade pozri *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikúmené, 1997.)

aj folkloristika, ktorá sa ním vedecky zaoberá, sa vyvíja a mení; teda má rovnako dynamický charakter.

K trom hlavným momentom, ktoré najviac ovplyvnili podstatu toho, čo dnes stále nazývame folklórom, postfolklórom, fabeloróm, a teda aj vývin samotnej disciplíny od deväťdesiatych rokov 20. storočia, patria: 1. *globalizácia, globálne procesy, ktoré vytvárajú krízu celej ľudskej civilizácie, sem možno priradiť aj multikulturalizmus a kultúrny imperializmus*, 2. *postmoderna, ktorá už dávno prestala byť úzko intelektuálnou módou a vystupuje ako základná forma živelného svetonázoru veľkej časti vzdelanej populácie* a 3. *jedným z určujúcich faktorov transformácie kultúrno-civilizačných parametrov súčasného sveta a psychiky súčasného človeka je vizualizácia, kultúrny obraz, film, televízia, DVD a pod., ďalej medializácia komunikácie a strata záujmu o písané slovo*. Predmet folkloristického bádania ovplyvňujú nové komunikačné možnosti, nové formy folklóru, vznikajú a formujú sa nové žánre; vytvára sa nový diapazón problémov a pole diskusných otázok sa rozširuje.

Folkloristika na Slovensku od roku 1989 svoj výskumný program realizovala vo viacerých líniiach paralelne: 1. v oblasti dejín folkloristiky; 2. vo výskume a teórii žánrov (tradičných a nových sa uskutočnil výskum pramenných a archívnych materiálov, pripravili sa katalógy, monografie pod.); 3. boli riešené teoretické a metodologické problémy a vybrané aktuálne otázky súčasnosti (napr. folklorizmus, etnoidentifikácia, stereotypy, kolektívna pamäť, komunikácia, orálna história a d.) a 4. slavistická folkloristika.

Skôr ako sa začneme podrobnejšie venovať jednotlivým líniiam folkloristického výskumu na Slovensku (so ohľadom najmä na slovesnú folkloristiku), pristavíme sa pri inštitucionálnom zabezpečení folkloristiky na Slovensku spolu s jej publikačnými orgánmi. Hlavným centrom folkloristického výskumu na Slovensku bol a podnes je Ústav etnológie SAV v Bratislave, ďalej je to Katedra etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Katedra etnológie a etnomuzikológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Folkloristike a etnológii sa pozornosť venuje aj na Prešovskej univerzite, v Ústave hudobnej vedy SAV, tiež na Katedre hudobnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave, V Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV i v Matici slovenskej. Aplikovanou folkloristikou a najmä druhou existenciou folklóru na scéne a osvetovou prácou sa zaoberajú folkloristi v Národnom osvetovom centre pri Ministerstve kultúry SR v Bratislave.

Publikačnými orgánmi slovenských folkloristov je časopis *Slovenský národopis*, medzinárodný informačný bulletin *Slavistická folkloristika a Etnologické rozpravy* (pôvodne vychádzali v Ústave etnológie, dnes vychádzajú v Nitre na Katedre etnológie a etnomuzikológie). Možno sem zaradiť aj trnavské periodikum *Ethnologia Actualis Slovaca*, ktoré vychádza na Katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií UCM v Trnave a tiež *Ethnologia Slovaca et Slavica*, bratislavské periodikum Katedry etnológie a kultúrnej antropológie FF UK. Slavistický časopis *Slavica Slovaca*, ktorý vychádza v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV, rovnako poskytuje priestor na

publikovanie výsledkov folkloristických výskumov. Pre širokú verejnosť je určený časopis *Národná osveta*.

1. *Dejiny folkloristiky*. Na Slovensku sa venuje dejinám folkloristiky pozornosť priebežne. Doteraz boli publikované početné čiastkové štúdie, zborníky, no monografia o dejinách folkloristiky ešte nevznikla. Prvé kolektívne dielo, ktoré vznikalo niekoľko rokov, a ktoré okrem iného obsahuje prierez dejinami, inštitúciami, publikačnými orgánmi, osobnosťami aj teoretickým myslením vo folkloristike a charakterizuje aj jednotlivé žánre slovenského folklóru, predstavuje *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II.* (Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1995). V súvislosti s prezentáciou folkloristiky treba uviesť folkloristické heslá v *Encyklopedii Beliane* (Slovenská všeobecná encyklopédia. 4. zväzok Ch-Gala. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV, 2005), ktoré novým spôsobom spracovala Zuzana Profantová. K problematike dejín folkloristiky patrí aj monografická práca *Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry* (Rastislava Stoličná, ed. Bratislava: 2000). Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry Ministerstva kultúry SR spolu s pracovníkmi Národného osvetového centra a pracovníci Ústavu etnológie SAV a ďalších inštitúcií v redakcii Vladimíra Kyseľa a Gabriely Kiliánovej pripravili elektronickú encyklopédiu, ktorá je prístupná pre verejnosť na internete, pod názvom *Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom: elektronická encyklopédia* (www.ludovakultura.sk).

V období, ktorému sa venujeme, pracovníci Ústavu etnológie SAV (ďalej ÚEt SAV) pod vedením Milana Leščáka a Zuzany Profantovej riešili projekty venované dejinám folkloristiky. V rámci riešenia projektov vznikli viaceré knižné publikácie. Jedným z výstupov projektu s názvom *Miesto folklórnych tradícií vo vývine slovenskej kultúry* (1994–1996; zodp. riešiteľ. M. Leščák) je medzinárodný česko-slovenský zborník *K dejinám slovesnej folkloristiky*. (Milan Leščák, ed. Bratislava 1996), v ktorom sa autori vyslovili nielen k čiastkovým, doposiaľ nespracovaným vývinovým úsekom folkloristiky, osobnostiam i k systematickému rozpracovaniu koncepcie dejín slovesnej folkloristiky ako celku. V rámci publikácie sa osvetľuje vedecké myslenie disciplíny ako aj snaha postihnúť dynamiku vývinu folklóru ako sociálno-umeleckého javu i z hľadiska potrieb spoločnosti. Projekt pokračoval v grantovej úlohe *Pramene k ústnej slovesnosti Slovákov* (1997–1999; zodp. riešiteľka Z. Profantová) a okrem iného bol zameraný aj na analýzu folklórnych žánrov. K výsledkom patrí niekoľko monografických publikácií o žánroch, o ktorých sa zmienime nižšie. Pokračovaním bol ďalší projekt s názvom *Pramene a dejiny vývinu ústnej slovesnosti na Slovensku* (2000–2002; zodp. riešiteľka Z. Profantová); okrem početných štúdií k dejinám folklóru za najvýznamnejšiu publikáciu je považovaný monotematický súbor štúdií *Na prahu milénia. Folklór a folkloristika na Slovensku* (Z. Profantová, ed. Bratislava 2000) venovaný 60. narodeninám profesora M. Leščáka. Zborník vo svojom hlbokom spektre topikov predstavuje prierez dobovou folkloristikou. Zuzane Profantovej sa v tejto knižnej publikácii podarilo na jednom mieste spojiť vzácny autorský kolektív, ktorý reprezentuje slovenskú folkloristiku. Všetky príspevky metodologicky a teoreticky konotujú smerovania, ktorými sa uberajú jednotliví autori i slovenská folkloristika

ako celok. Tento monotematický folkloristický súbor štúdií, ktorý vznikol na prelome tisícročí, je podnes označovaný za najvýznamnejší. Ďalším významným jubilejným zborníkom je publikácia *Kapitoly z dejín slovenskej folkloristiky*. Je venovaná 70. narodeninám profesora J. Michálka; vyšla v rámci *Ethnologia Slovaca et Slavica 30–31* (Z. Profantová, zost. Bratislava: 2003). Témou publikácie sú dejiny folkloristiky, historické žánre folklóru, humoristické žánre, osobnosti. J. Michálek vydal v tomto období aj niekoľko vlastných publikácií, ktoré sú v podstate súbormi jeho štúdií k aktuálnym problémom folkloristiky. Ide predovšetkým o staršie práce, ktoré vyšli pod názvom *O ľudovej slovesnosti* (Bratislava: 1996), v ktorých sa autor venuje osobnostiam folkloristiky, analýze a histórii jednotlivých folkloristických žánrov. Podobne koncipovaný je aj súbor štúdií *Tradícia a inovácia. Štúdie o ľudovej kultúre* (Bratislava: 2001). Ďalším jubilejným zborníkom, ktorý zahrnuje aj štúdie z dejín folkloristiky, z problematiky žánrov a teórie folklóru, je *Folklór v kontextoch. Zborník príspevkov k jubileu doc. PhDr. Lubice Droppovej, CSc.* (H. Hlôšková, ed. Bratislava: 2005) a obsahuje aj príspevky od moravských folkloristov a bibliografiu oslávenkyne. Jubilejným zborníkom (in memoriam) je súbor štúdií s názvom *Od folklórneho textu ku kontextu. Venované pamiatke PhDr. Márie Kosovej, CSc.*, (E. Krekovičová a J. Pospíšilová, ed. Bratislava: 2006). V zborníku venovanom tejto významnej slovenskej folkloristike sa nachádza niekoľko závažných vedeckých štúdií o žánroch, nositeľoch folklórnych tradícií; súčasťou publikácie je aj bibliografia, ktorú zostavila H. Hlôšková.

Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave z celoslovenského seminára *Etnologické a folkloristické inštitúcie na Slovensku* vydala zborník *Ethnologia Actualis Slovaca 3* (Trnava 2003), v ktorom sa podáva prehľad o etnologických, folkloristických, muzikologických inštitúciách na Slovensku.

Na rozhraní problematiky dejín folkloristiky a teórie žánrov stojí významný medzinárodný zborník *Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku. I. a II.* (Z. Profantová, ed. Bratislava: 2005), ktorý vyšiel v spolupráci ÚEt SAV a Ústavu pamäti národa v Bratislave aj v anglickej mutácii *Small History of Great Events in Czechoslovakia after 1948, 1968, 1989* (Z. Profantová, ed. Bratislava: 2006). Ide o materiály medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie venovanej 15. výročiu Nežnej revolúcie v Československu v roku 1989. Orálna história, historické žánre, autobiografie, biografie, memoáre a spomienková literatúra a folklór tvoria súčasť etnológie, folkloristického bádania a dejín všeobecne. Zborník sa tak významným spôsobom podieľa na objasňovaní nových, dosiaľ tabuizovaných skutočností v dejinách našich národov.

Dejinám folkloristiky na Slovensku sa venuje aj publikácia H. Hlôškovej s názvom *Príspevky k dejinám folkloristiky*. (Bratislava: 2009). Do tohto kontextu treba zaradiť aj publikácie M. Mušinku z Prešovskej univerzity, z ktorých spomenieme *Hlasy predkov. Zvukové záznamy folklóru Zakarpatska z archívu Ivana Paňkevčyča (1929–1995)* (Prešov: 2003), *Rozmovy z onodumc'jamy. Prysvojačeno svitlij pamjati prof. Olexy Myšanyčyča* (Prešov: 2004, Praha: 2005); v spoluautorstve s R. Šiškovou a A. Mušinkom vyšli *Ukrajinská nářečí Slovenska. Výzkum a zvukové zápisy*

z let 1957–1967 (Praha: 2005). V personálnej bibliografii M. Mušinku sa nachádza aj množstvo čiastkových štúdií z oblasti slavistickej folkloristiky. Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v Bratislave vydal zborník *Ludová prozaická tradícia vo svetle vied o kultúre a umení* (P. Žeňuch, K. Žeňuchová, eds. Bratislava: 2009) venovaný otázkam zberateľskej práce slovenských a zahraničných bádateľov v období konštituovania profesionálnych vedeckých disciplín – národopisu, jazykovedy, historiografie a literárnej vedy. Na pôde tejto inštitúcie vznikla aj monografia K. Žeňuchovej s názvom *Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín. Zberateľské dielo S. Cambela v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku* (Bratislava – Martin: 2009).

2. *Výskum a teória žánrov*. Slovenská folkloristika bola v skúmanom období aktívna aj v oblasti teórie žánrov, ako to naznačujú aj vyššie spomínané zborníky E. Krekovičovej v spolupráci s J. Pospíšilovou, ale aj publikácia Z. Profantovej s názvom *Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku. I. a II.* (Z. Profantová, ed. Bratislava: 2005), aj zborník *Ludová prozaická tradícia vo svetle vied o kultúre a umení* (c. d.).

Zo zvykoslovných žánrov sa slovenskí folkloristi zamerali najmä na vydávanie prameňov v rámci edície *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska*, ktoré podporuje nadácia *Prebudená pieseň*. Vyšlo niekoľko zväzkov: *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska (obrady, zvyky a povery)*. (V. Feglová, M. Leščák, zost. Bratislava: 1995), ďalej *Slovenské svadby*. (M. Leščák, zost. Bratislava: 1996), *Pohrebný kancionál Jozefa Macha*. (Z. Vanovičová, zost. Bratislava: 1997), *Zabudnuté priadky. Pramene k tradičnému spoločenskému životu mládeže na Slovensku* (D. Luther, zost. Bratislava: 1999), *Pramene k obradovej kultúre a sviatkovaniu na konci 20. storočia I. a II.* (M. Leščák, zost. Bratislava: 2005 a 2006). K prameňom možno zaradiť aj publikáciu Alice Elschekovej *Slovenské ľudové spevy* (Bratislava: 1995) a iné. Priestor obradov a bohatého mnohožánrového folklóru pokrýva monotematická publikácia M. Jágerovej z Nitry *Posledné zbohom... Súčasné pohrebné obyčaje*. (Nitra: 2008).

Prvé vážnejšie zamyslenie sa nad žánrami slovenskej folkloristiky po roku 1989 predstavuje zborník *Folklórne žánre-archívy-katalógy*. (H. Hlôšková, E. Krekovičová, eds. Bratislava: 1991). Ďalej vyšlo aj niekoľko monografií žánrov, katalógov, ako aj početné čiastkové štúdie ale aj súborné vydania štúdií, ako napr. monotematický súbor Z. Profantovej *Little Fish are Sweet. Selected Writings on Proverbs* (Bratislava: 1997), v ktorých sa autorka venuje vybraným problémom slovenskej paremiológie. Ďalšou samostatnou knižnou publikáciou venovanou malým žánrom je aj dielo Z. Profantovej *Slovenské pranostiky* (Bratislava: 1997), ktorú tvorí rozsiahla štúdia monografického charakteru i obsiahla zbierka doplnená o nový, doposiaľ nepublikovaný materiál zachytený v knižnej práci Z. Profantovej *Dúha vodu pije*. (Bratislava: 1986). V roku 1997 sa Z. Profantová podieľala na organizácii medzinárodnej konferencie o paremiológii a frazeológii a participovala na *Bibliografii slovenskej frazeológie a paremiológie* (J. Ďurčo, J. Mlacek, J. Skladaná, Z. Profantová, Bratislava: 1986). Významnou monografiou zameranou na malé folklórne žánre je bibliofilské

vydanie výberu zo zbierky A. P. Zátareckého,⁸ ktoré vyšlo vo vydavateľstve Nestor. Výber v spolupráci s J. Mlacekom pripravila a úvodnú štúdiu napísala Z. Profantová. Vydanie nesie názov *Slovenské príslovia a porekadlá* (Bratislava: 1996). Z. Profantová po dôkladnom štúdiu všetkých rukopisných prameňov, dokumentov a korešpondencie z obdobia 19. storočia uložených v Rukopisnom archíve Matice slovenskej v Martine sformulovala podrobné dejiny malých žánrov na Slovensku, v ktorých komentovala aj ťažkú situáciu pri zbieraní materiálu a najmä pri vydávaní prvej zbierky slovenských parémii v 19. storočí. Aj v roku 2006 vyšli *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky A. P. Zátareckého*, žiaľ, bez akceptácie najnovších poznatkov odborníkov v tejto oblasti.⁹

K ďalším folkloristickým projektom z Ústavu etnológie SAV patrí *Folklór – jeho slovakistické a europeistické kontexty. (K žánrovým a tematickým aspektom štúdia slovenského folklóru)*. V rámci neho E. Krekovičová editorsky spracovala katalóg slovenských balád, ktoré pripravila S. Burlasová a bol publikovaný v Etnologických štúdiách s názvom *Katalóg slovenských naratívnych piesní. / Typenindex slowakischer Erzähllieder. Zväzok I., II. a III.* (Bratislava: 1998). Tento katalóg je vyústením mnohoročnej práce na piesňových žánroch S. Burlasovej, významnej slovenskej folkloristiky staršej generácie. S. Burlasová pripravila aj monografické vydanie balád: *Slovenské ľudové balady. Scriptum musicum.* (Bratislava: 2002). Slovenská folkloristka Ľ. Droppová publikovala súbor štúdií s názvom *Slovenská ľudová pieseň – texty a kontexty* (Bratislava: 2000). Problematiku tzv. kramárskych piesní Ľ. Droppová a E. Krekovičová spracovali v knižnej publikácii *Počítajte panny, aj vy mládenci...* (Bratislava 2011).

Najvýznamnejším edičným výsledkom je súborné vedecké vydanie *Slovenských ľudových rozprávok I., II., III.* (Bratislava 1993, 2001, 2004), ktoré spracovala V. Gašparíková. Tvorí ho výber zo zápisov (cca 7000), ktoré v rokoch 1928–1947 zozbierali poslucháči slovanského seminára Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením Franka Wollmana. V. Gašparíková tento folkloristický materiál upravila a zaradila do medzinárodného katalógu; vydanie obsahuje aj komentáre k jednotlivým rozprávkovým textom s početnými odkazmi na varianty i pramene rozprávkových tém a látok v medzinárodnom kontexte. Prvýkrát bol výber zo zápisov wollmanovskej zberateľskej akcie pripravený do tlače v roku 1959. V roku 1963 sa V. Gašparíková podujala začleniť tento materiál do medzinárodných databáz a motivicky ho spracovala podľa najnovších katalógov. Druhý pokus o vydanie sa uskutočnil v roku 1972, na ktorom sa okrem V. Gašparíkovej podieľali M. Kolečányi-Kosová, R. Žatko, B. Filová-Barabášová. Súčasný, znovu prepracovaný korpus, je už tretí v poradí.

E. Krekovičová kontinuovala problematiku žánrov v troch projektoch Ústavu etnológie SAV: *K problematike „tradičných“ a „netradičných“ žánrov* (2002–2004),

⁸ Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Adolf Peter Zátarecký; úvod napísal Andrej Melicherčík, edične pripravila Mária Kosová. Bratislava: Tatran, 1975.

⁹ Zostali v nej aspoň štúdie A. Melicherčíka a M. Kolečányi-Kosovej, hoci aj niekoľko desaťročí po ich smrti.

Od folklórneho textu k folklórnemu kontextu. Žánrové, medzižánrové, kultúrnohistorické a antropologické aspekty výskumu folklóru (2005–2007) a Folklórne žánre a sociálna komunikácia (2007–2010). Významným výstupom je napríklad publikácia o aktuálnych otázkach súčasnej existencie nového folklóru v moderných médiách – Z. Panczová, E. Krekovičová, T. Bužeková: *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie* (Bratislava: 2005). Z česko-slovenskej spolupráce vzišiel aj zborník z konferencie *Hľadání cest české slovesné folkloristiky* z roku 2002 *Od pohádky k fámě. Sborník příspěvků ze semináře Hľadání cest české slovesné folkloristiky II.* (J. Pospíšilová, E. Krekovičová, eds. Bratislava – Brno: 2005).

Pod editorským vedením H. Hlôškovej pripravila V. Gašparíková 200-stranovú personálnu bibliografiu pod názvom *Stretnutie s rozprávkou. Pohľad do života a dieťa etnologicke* PhDr. Viery Gašparíkovej, DrSc. (Bratislava: 2011). Do publikácie prispeli svojimi spomienkami aj kolegovia zo zahraničia. Táto publikácia je generačným zrkadlom o významnej slovenskej folkloristike, ktorá svoj život zasvätila práci s folklórom a svoju prácu chápa ako životné poslanie.

Bibliografie patria do dejín slavistickej folkloristiky a etnológie. Odrážajú nielen problémy, ale aj tematické smerovanie, metodologické prístupy, ideologické kritériá a odrážajú aj vývin disciplíny, vedeckú orientáciu jednotlivých aktérov vedy a disciplíny. Treba tu preto spomenúť aj tri publikácie bibliografií, ktoré vydal Slovenský komitét slavistov v spolupráci so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV (predtým Slavistickým kabinetom SAV); pripravil ich Mojmir Benža, pracovník Ústavu etnológie SAV v Bratislave: Z príležitosti 12. medzinárodného zjazdu slavistov v Krakove vyšiel *Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 1993–1998 (výber)* (Bratislava: 1998); z príležitosti 13. medzinárodného zjazdu slavistov v Ľubľane v roku 2003 vyšiel *Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 1999–2002 (výber)* (Bratislava: 2003) a z príležitosti 14. medzinárodného zjazdu slavistov v Ochride vyšiel *Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 2003–2007 (výber)* (Bratislava: 2008). V týchto bibliografiách sa nachádzajú aj údaje o čiastkových štúdiách, keďže v tejto štúdii taxatívne vymenúvam iba knižné formy publikácií dotýkajúce slavistiky a slovakistiky v slavistickej folkloristike. Nájdeme v nich aj bibliografické údaje o prácach kolegov z iných pracovísk.

3. *Teoretické a metodologické problémy a vybrané aktuálne otázky súčasnosti.* Teoretické a metodologické problémy rezonovali aj v už vyššie spomínaných publikáciách. Ťažko vymedziť samostatné zborníky, najmä ak sú jubilejnými zborníkmi, kde sa problematika jednotlivých štúdií prelína a variuje.

Prvým porevolučným výsledkom výskumov ÚEt SAV o folklorizme je útlý zborníček *Folklore, Folklorism and National Identification. The Slovak Cultural Context.* (G. Kiliánová, E. Krekovičová, eds. Bratislava: 1992). Otázkam druhej existencie folklóru je zasvätený aj celoslovenský zborník, ktorý vzišiel z medzinárodnej vedeckej konferencie *Folklorizmus na prelome storočí.* (V. Kysel', ed. Bratislava: 2000), ktorý venuje pozornosť všetkým formám folklorizmu – slovesnému, hudob-

nému, tanečnému, dramatickému, súborovému a festivalovému hnutiu na Slovensku. Na konferencii sa prezentovali teoretické i aplikované výsledky bádania. Zborník prehľadným spôsobom v celej šírke sumarizuje problematiku folklorizmu na Slovensku za obdobie do roku 2000. S touto problematikou sa spája aj encyklopedická práca M. Šípku *Slovník folklorizmu okresu Banská Bystrica*. (Banská Bystrica: 2003), kde sa nachádzajú najmä informácie o základných regionálnych inštitúciách, festivaloch, folklórnych súboroch, slovník obsahuje aj výklady pojmov z oblasti folklorizmu.

Problematika identity, identifikácie (etnickej, národnej, osobnej) i otázky s tým spojené sú aktuálnymi a po roku 1989 revitalizovanými v celej európskej etnológii. V tejto súvislosti treba uviesť do pozornosti zborník *Folklore in the Identification Processes of Society* (G. Kiliánová, E. Krekovičová, eds. Bratislava: 1994), ktorý vyšiel ako prvý zväzok periodickej rady Etnologické štúdie. Príspevky v ňom publikované sa venujú problematike folklóru v etnoidentifikačnom procese, ďalej folklóru ako etnoidentifikačnému fenoménu, reflexii identifikácie vo folklóre z pohľadu predstáv a stereotypov a tiež folklóru etnických minorít a v etnicky zmiešaných oblastiach. Do tohto okruhu patrí aj výskum prezentovaný v publikácii E. Krekovičovej *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a židov v slovenskom folklóre* (Bratislava: 1999), ktorá najskôr vyšla v nemeckej mutácii *Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der Slowakischen Folklore* (Frankfurt am Main: 1998). V roku 2005 vyšla E. Krekovičovej aj publikácia *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike* (Bratislava: 2005).

Najvýznamnejšou monografickou prácou v období po roku 1993, ktorá má teoretický charakter, je publikácia M. Leščáka *O asimilácii folklórnej a literárnej komunikácie. (Folkloristické pohľady)* (Bratislava: 2001). Monografia je výsledkom dlhodobého výskumu problematiky komunikácie, žánrov, literárneho folklorizmu. Podobne ako literárny vedec P. Liba písal o folklóre z literárnovedného pohľadu, M. Leščák prezentuje literárny folklorizmus z hľadiska folkloristu; hovorí o tradícii, kontextoch, funkčnom štrukturalizme vo folkloristike, etických princípoch vo folklóre, o regionálnej literatúre i o orálnej histórii. Na hranici dejín a teórie folkloristiky stojí aj ostatná publikácia Z. Profantovej *Od folklóru k literárnemu folklorizmu. Štúdie z dejín a teórie folkloristiky*. (Bratislava: 2011), kde autorka venuje pozornosť fenoménu literárnemu folklorizmu v 19. a 20. storočí z pohľadu folkloristiky v produkcii takých významných osobností ako P. J. Šafárik, J. Kollár, Ľ. Štúr, ale aj slovenských spisovateľov ako T. Vansová, Ľ. Podjavorinská, S. H. Vajanský, E. Šándor a ďalších národovcov a spisovateľov, ktorí venovali pozornosť aj slovenskému folklóru.

Reflexiou stavu a aktuálnymi otázkami žánrov a teórie v stredoeurópskej folkloristike na prelome tisícročí sa zaoberal projekt *K dejinám a dynamike vývinu tradičnej nehmotnej kultúry na Slovensku v kontexte súčasných postmoderných európskych kultúr* (2003–2005). V rámci riešenia projektu sa podarilo zorganizovať medzinárodnú vedeckú konferenciu, výsledky ktorej sú publikované v zborníku *Traditional Culture as a Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of*

Folklore and Folkloristics. (Z. Profantová, ed. Bratislava 2003), ktorý vyšiel v rámci edičnej série Etnologické štúdie 8.

Za významné a vysoko informatívne pokladáme vydanie slovenských etnológov a muzikológov *Ethnomusicologicum. IV. Revue pre etnomuzikológiu a etnochoreológiu*, v ktorom sa prezentovali výsledky z medzinárodnej vedeckej konferencie *Empirický výskum v etnomuzikológii, etnológii a folkloristike* (O. Elschek, ed. Bratislava: 2005). Zborník prináša poznatky o aktuálnych problémoch terénneho výskumu, spôsoboch záznamu textov, hudby, tanca, niektorých vybraných metódach a technikách, o archivovaní a vyhodnocovaní získaných materiálov atď. Metodologickou príručkou pre osvetových pracovníkov a študentov je veľmi potrebná publikácia M. Leščáka *Úvod do folkloristiky* (Bratislava: 2006), ktorá doposiaľ absentovala.

K otázkam oral history z pohľadu folkloristiky sa podrobnejšie v publikácii *Individuálna a kolektívna historická pamäť (vybrané folkloristické aspekty)*. (Bratislava: 2008) venovala H. Hlôšková. Zamerala sa predovšetkým na vybrané otázky a problémy oral history. Sociálnemu rozmeru bosoráctva v naratívnych rozprávaniach z pohľadu kognitívnej antropológie venovala pozornosť T. Bužeková vo svojej monografii *Nepriateľ zvnútra*. (Bratislava: 2009), ktorá je cenným príkladom uplatnenia metód kognitívnej psychológie a antropológie v etnológii s folkloristickým materiálom.

4. *Slavistická folkloristika* v pravom slova zmysle má na Slovensku tradíciu a formovali ju také osobnosti, ako je V. Gašpariková, S. Burlasová, M. Kosová, S. Švehlák, a najmä J. Komorovský, ale aj J. Michálek, M. Leščák, M. Mušinka i všetci autori vyššie spomínaných publikácií. V súčasnosti teda môžeme do tejto kategórie zahrnúť aj všetky slovakistické, aj komparativistické štúdie, na čo nie je v tomto príspevku priestor na podrobnejšiu analýzu. Za samostatný výstup považujeme medzinárodný informatívny bulletin *Slavistická folkloristika* (o tom bližšie v časti, ktorú pripravila V. Gašpariková).

Slovenskú folkloristiku na medzinárodných slavistických zjazdoch prezentujú tematické bloky, ku ktorým sa pripravujú samostatné publikačné výstupy, napr. v roku 1998 na 12. medzinárodnom zjazde slavistov v Krakove bol prezentovaný medzinárodný tematický blok pod vedením Z. Profantovej na tému *Gramatika národného mýtu a folklór* (Z. Profantová, ed. Bratislava: 1998; autormi príspevkov v rámci bloku boli Z. Profantová zo Slovenska, H. Janszek-Ivaničková z Poľska, Z. Vanovičová zo Slovenska a K. Michajlova z Bulharska). Na kongrese v Ľubľane Z. Profantová opäť zorganizovala medzinárodný tematický blok s názvom *Slavistická folkloristika na rázcestí* (Z. Profantová, ed. Bratislava: 2003). V publikovanej štúdii *Slavistická folkloristika na rázcestí* vymedzila 10 prúdov a smerov vo folkloristickom slavistickom bádani v súčasnosti. Počas prezentácie bloku odzneli aj príspevky o aktuálnych témach slavistickej folkloristiky (J. Bartminski z Poľska, D. Ajadačič zo Srbska, A. Divičanová z Maďarska, S. Hose z Nemecka, E. Miceva z Bulharska, M. Stanonik zo Slovinska a odzneli aj ďalšie diskusné príspevky z pléna). Z. Profantová aj na 15. medzinárodný zjazd slavistov do Bieloruska pripravuje v tematický blok venovaných aktuálnym otázkam slavistickej folkloristiky s názvom *Folklór a folkloristika v dobe postmoderny*.

Na česko-slovenských afiliáciách a porovnaníach v spolupráci s českými kolegami sa podieľali najmä V. Gašparíková a v ostatných rokoch najmä H. Hlôšková. Ide najmä o monotematické súbory štúdií, ktoré vyšli spolu s obsiahlym materiálom o skúmaných osobnostiach česko-slovenskej slavistickej folkloristiky: *Oldřich Sirovátka – Folkloristické studie* (H. Hlôšková, J. Pospíšilová, eds. Brno: 2002); *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I.-II.* (H. Hlôšková, A. Zelenková, eds. Bratislava – Brno: 2006) a *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru I.-II.* (H. Hlôšková, A. Zelenková, eds. Bratislava – Brno: 2008).

K prínosným pre porovnávaciu slavistickú folkloristiku patria aj bilaterálne medzinárodné projekty, napr. od roku 2007 sa z iniciatívy Z. Profantovej v Ústave etnológie SAV v Bratislave rieši bilaterálny projekt s Inštitutom slavianovedenia RAN v Moskve s názvom *Naratívna každodennosť v historicko-etnologickej a lingvistickej perspektíve*, na ktorom sa podieľajú aj pracovníci Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. V roku 2010 tieto dva slovenské ústavy SAV v spolupráci aj s Maticou slovenskou, zorganizovali medzinárodnú konferenciu s názvom *Jazykové, literárne a etnické súvislosti kresťanskej kultúry*, na ktorej sa zúčastnili kolegovia z Moskvy, Bulharska, Bieloruska, Česka, Nórska. Zborník z tohto podujatia pripravujú na vydanie kolegovia v Moskve v ruskom jazyku. Ústav etnológie SAV pod vedením Z. Profantovej rieši aj bilaterálny projekt s Centrom orálnej histórie Historického ústavu, v.v.i, AV ČR v Prahe na tému *Naratívna každodennosť v historicko-etnologickej perspektíve* so zameraním na oral history.

Celé napredovanie a vývin celej akademickej folkloristiky a zvlášť slavistickej folkloristiky, stojí a padá na iniciatíve, kreativite a invencii jednotlivých vedcov. Potvrdilo sa to aj pri organizovaní 11. medzinárodného zjazdu slavistov v Bratislave v roku 1993. Ako sme už v úvode našej štúdie naznačili, konštitutívny princíp vedy v rámci našej disciplíny nesporne funguje. Slovenská i slovenská slavistická folkloristika kontinuuje v začatej práci svojich učiteľov a generácie pred nami, samozrejme, na ideologicky i metodologicky odlišných princípoch. Kontinuita vedeckej disciplíny sa zabezpečuje školením mladej generácie vedcov, aj keď podmienky nie sú vždy priaznivé.

Osobitne tu treba zdôrazniť nutnosť interdisciplinárneho, resp. transdisciplinárneho smerovania ku kultúrnej antropológii. Popularita folklóru, pravda, má kolísavý priebeh a silná globalizácia, multikulturalizmus, nivelizačné tlaky kultúrneho imperialismu spôsobujú zmeny v akceptácii folklóru najmä v prostredí mladej a najmladšej generácie, preto možno hľadať rezervy práve v pedagogickej, výchovnej a populárno-vedeckej aktivite slovenských folkloristov, etnológov i slavistov. Musíme si uvedomiť, že pojem folklór je potrebné redefinovať, dnes to už nie sú len „klasické“ žánre; diapazón žánrov sa rozširuje aj s rozširovaním komunikačných médií. Aj tomu treba venovať pozornosť. Neustále je potrebné zvyšovať aj imidž slovenskej vedeckej folkloristiky, slavistickej folkloristiky a predovšetkým slavistiky, najmä v médiách a prostredníctvom populárno-vedeckých aktivít, veď ľudové a národné tradície jednotlivých slovanských národov sú súčasťou európskeho a svetového dedičstva. Vzni-

ká hrozba, že zmenou systému po roku 1989 v rámci multikulturalizmu sa meniaci národná kultúra aj v našej krajine a tiež v ďalších slovanských a postkomunistických krajinách môže stať minulosťou. Napriek tomu platí, že zajtrajším bude to, čo sa do zajtra udrží z dneška!

Ak teda chceme mať dobrú vedu vrátane etnológie, folkloristiky, slavistiky, ak chceme mať kvalitnú literatúru, umenie v dnešnom čase, a aby zostala aj zajtra, nepotrebujeme vidieť iba omyly, pokrievania, negatívne vplyvy, lebo sa môžu iba prehĺbiť. K tejto otázke treba zaujať radikálny postoj a zamyslieť sa nad tým, ako ochrániť identitu národnej kultúry pred rozličnými importovanými vplyvmi, ktoré so sebou prináša súčasnosť vo forme informačnej spoločnosti ovplyvňovanej rýchlymi komunikačnými médiami, ktoré sa prejavujú v rozličných sférach spoločnosti, napríklad zmenenými postojmi k národnej kultúre, histórii, jazyku, folklóru. Dochádza k zmene myslenia a mentality, zmene noriem a hierarchie hodnôt postmoderného človeka. Aj vývin kultúry súčasnej spoločnosti podlieha zmenám, na ktoré by mala slavistika rovnako reagovať. Kultúrny imperializmus v oblasti médií je dnes najsilnejším faktorom, ktorý výrazne ovplyvňuje európsku kultúru, vrátane všetkých slovanských krajín. Mediálni odborníci ako Joseph Straubhaar, Michael Tracy či Geoffrey Reeves sa postavili proti teórii kultúrneho imperializmu, a domnievajú sa, že národné kultúry sa dokážu ubrániť týmto vplyvom. Z nášho pohľadu však národné kultúry prechádzajú veľmi ťažkou skúškou, pretože sú pod silným tlakom médií, ktoré majú nebývalý vplyv na myslenie človeka, a veľkú schopnosť asimilovať, globalizovať, unifikovať, nielen kultúry, ale aj ľudské myslenie.

Práve tu možno nájsť paralelu k počiatkom slavistiky, ktorá sa argumentačne zasadila v politických a ideologických snahách asimilovať stredoeurópske slovanské národy v rámci „väčších“ a „silnejších“ národov v 19. storočí. Práve slavistika ako interdisciplinárna veda by dnes mala poukázať na negatívne vplyvy globalizačných tendencií a na kultúrny imperializmus. Osobitne to vyžaduje najmä pri príprave mladej generácie, nielen v prostredí vysokých škôl, ale aj na stredných i v základných školách.

Interdisciplinarita je v slavistike základným metodologickým princípom, ktorý je schopný riešiť aj akútne spoločenské problémy. Intedisciplinárna spolupráca v rámci slavistiky mieri k novému celistvému obrazu sveta, v ktorom by na jednej strane špeciálne poznatky nestrácali zmysluplnú súvislosť s ostatnými špeciálnymi poznatkami, no na strane druhej by však nestratili nič ani zo svojej svojbytnosti. Cieľom interdisciplinarity je tiež zvýšiť sociálny status vedy, teda aj slavistiky, slavistickej etnológie či folkloristiky, histórie, archeológie, filológie, ale aj politológie, sociálnej a kultúrnej antropológie či mediálnych štúdií, religionistiky, historickej antropológie v rámci slavistických štúdií a pod.

Zdôraznením multidisciplinarity slavistiky ako gnozeologického progresu sa zväčší miera poznatkov a zníži sa izolacionizmus jednotlivých disciplín, čoho výsledkom by mala byť ich pluralita, ktorej cieľom má byť pravdivé uchopenie, analýza a syntéza pri interpretácii javov v rámci meniacej sa skutočnosti. Slavistické štúdie by sa mali angažovať aj v súčasnosti – máme tu na mysli stav spoločnosti.

Slavistika by nemala byť zameraná iba na minulosť, pretože môže stratiť feedback, spätnú väzbu. Existuje tzv. engaged anthropology (aktívna, angažovaná antropológia), tiež sa hovorí aj o tzv. „naliehavej“ antropológii, ktorá sa zaoberá problémami registrácie a analýzy aktuálnych problémov z hľadiska *1. nebezpečenstva a vysokej pravdepodobnosti rýchleho zániku dávnomilných kultúrnych foriem; 2. konečnosti sledovania prebiehajúcich procesov sociálno-kultúrnych zmien v toku ich priebehu a 3. nutnosti rýchleho prispôsobenia sa – metodologických a teoretických propozícií, z hľadiska nových potrieb.*

A v tomto majú aj slavistické výskumy v súčasnosti rezervy, najmä keď sa opierame o Šafárikovu koncepciu sociálno-antropologickej, kultúrno- a historicko-antropologickej podstaty slavistiky. Na to, aby boli slavistické výskumy dostatočne popularizované a „engaged“ (angažované), široká verejnosť musí vedieť, čo je slavistika a čo je predmetom jej bádania. Veľké rezervy slavistických štúdií na Slovensku možno vidieť práve v zapínaní „bielych miest“ v poznaní, ktoré má široká verejnosť o tom, čo predstavuje slavistická veda. Modernú paradigmu, aktuálnosť a spoločenskú užitočnosť slavistiky ako aj slavistickej folkloristiky je potrebné zdôrazňovať v širokých vrstvách celej našej vedeckej i laickej spoločnosti.

Použitá literatúra

- Novosád, František: Idey a tradície v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti. In Veda a integrácia. Proces integrácie Slovenska do EU z pohľadu vedy. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 3.-4. novembra 1999. Zostavil Dušan Kováč. Bratislava: Veda, 1999, s.17-21.
- Feber, Jozef: Úroveň konvencionality a institucionalizace vědy. In: Konvence ve vědě a filozofii. Praha: Filozofia, 2000.
- Profantová, Zuzana: Slovenská etnológia v transformujúcej sa spoločnosti po roku 1989. In Miedzy kultura ludowa a masowa. Historia, terazniejszosc i perspektywy badań. Redakcja naukowa Tereza Smolińska. Kraków – Opole: Polsko – Slowacka Komisja Nauk Humanistycznych, Wydawnictwo „scriptum“, 2010 s. 51-86 .
- Profantová Zuzana: Folklor a folkloristika na Slovensku. Minulosť – súčasnosť – budúcnosť? In: Фальклор і сучасная культура : матэрыялы III Міжнар. навук.-практ. канф., 21–22 крас. 2011 г., Мінск. У 2 ч. Ч 1 / рэдкал. : І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2011. – 231 с., s. 46-48.
- Profantová, Zuzana: Folklorystyka naukowa na Słowacji. Wyniki badań na przełomie tysiącleci i perspektywy ich dalszego rozwoju. In Nowe konteksty badań folklorystycznych. Redakcja naukowa Janina Hajduk-Nijakowska, Teresa Smolińska. Societé Polonaise d'Ethnologie. Biblioteka „Literatury Ludowej“. Bibliothéque de la „Literatura ludowa“, VII. tom., Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze i Uniwersytet Opolski, 2011.
- Profantová, Zuzana: Slovackaja etnologija v transformirujuščemsja obščestve posle 1989 goda. In Vostočnoeuropejskije issledovanija. Meždunarodnyj žurnal po social'nym i gumanitarnym naukam, 2008, No 2, pp. 75-99. <http://www.vei-21.ru/archiv/viss08.pdf>
- Profantová, Zuzana.: Folkloristika na Slovensku. Recentné výsledky z prelomu tisícročia. In Slovenski folklor i folkloristika na razmeni dva milenijuma. Zbornik radova ca meznarodnot naučnog simpoziuma odražanog 2–6 October 2006 godine. Ed. Ljubinko Radenkovič. Srbska Akademia Nauk, Balkanolski Institut, Beograd 2008.

- Profantová, Zuzana: Desať rokov vedeckej práce v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied. In Universitas ss. Cyrilli et Methodii Tarnaviae. Ethnologia Actualis Slovaca 3. Etnologické a folkloristické inštitúcie na Slovensku. Editor: Oskár Elschek. Trnava: 2003, s. 81-92.
- Profantová, Zuzana : Slavistická folkloristika na rázcestí. In Slavistická folkloristika na rázcestí. Editor and scientific editor: Zuzana Profantová. Etnologické štúdie 10. Bratislava: Ústav etnológie SAV. Tomáš Písecký-ARM 333, 2003, s. 7-20.
- Profantová, Zuzana: Traditional Culture as Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics. In Traditional Culture as Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics. Edited by Zuzana Profantová. Ethnological Studies 8. Bratislava: Institute of the Ethnology of the Slovak Academy of Sciences. Tomáš Písecký-ARM 333, 2003, s. 9-19.
- Profantová, Zuzana: Folklór a folkloristika na prahu milénia. In Na prahu milénia. Folklór a folkloristika na Slovensku. Editor: Zuzana Profantová. Bratislava: Arm 333 pre Ministerstvo kultúry SR, 2000, s. 29-39.
- Profantová, Zuzana: Folkloristika na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia. In Slovensko na začiatku 20. storočia (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby). Editori: Milan Podrimavský and Dušan Kováč. Bratislava: Historický ústav Slovenská Akadémia vied, Polygrafia SAS, 1999, s. 252-266.
- Profantová, Zuzana: Folkloristika na prelome storočí- folkloristika na prelome disciplín. In: Folklorystyka na prazelomie wiekow. Ed. Karol Daniel Kadlubec, Cieszyn: 1999, s. 67-73.
- Encyklopédia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia. Štvrtý diel Eh-Gala. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 2005. Heslá: folklór, folkloristika, folklorizácia, folklorizmus, autorka: Z. Profantová
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1995, s. 418, s. 454.

Výberová bibliografia z folkloristiky (pracovníkov Ústavu etnológie SAV v Bratislave) za ostatné roky (prevzaté z webpage <http://www.uet.sav.sk>, tu pozri aj projekty, výročné správy, konferencie, časopisy a osobné stránky vedeckých pracovníkov s publikáciami):

- Bužeková, Tatiana: Nepriateľ zvnútra. Bratislava: Veda SAV, 2010.
- Droppová, Ľubica – Krekovičová, Eva: Počúvajte panny, aj vy mládenci... Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2011.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. I, II, Bratislava: Veda, 1995. 418 s., 454 s.
- Etnografický atlas Slovenska. Bratislava: Veda, Slovenská kartografia, 1990.
- Hlôšková, Hana: Individuálna a kolektívna historická pamäť (vybrané folkloristické aspekty). Bratislava: Univerzita Komenského, 2008. 116 s.
- Hlôšková, Hana – Krekovičová, Eva (eds.): Folklórne žánre – archívy – katalógy. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1991. 198 s.
- Hlôšková, Hana (ed.): Tradičná kultúra a generácie. Bratislava: Ústav etnológie, 2000, 178 s.
- Hlôšková, Hana (ed.): Folklór v kontextoch. Zborník venovaný jubileu doc. dr. L. Droppovej, CSc. Bratislava: 2005. 216 s.
- Hlôšková, Hana – Zelenková, Anna (eds.): Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I.–II. Bratislava – Brno: 2006. 155 s., 76 s.
- Hlôšková, Hana – Zelenková, Anna (eds.): Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru I.–II. Bratislava – Brno: 2008, 248 str. + 112 str.
- Hlôšková, Hana: Príspevky k dejinám folkloristiky. Bratislava: 2009.
- Hlôšková, Hana: Individuálna a kolektívna historická pamäť (vybrané folkloristické aspekty). Bratislava: Univerzita Komenského, 2008.
- Hlôšková, Hana (ed.): Stretnutie s rozprávkou. Pohľad do života a diela etnologičky PhDr. Viery Gašparíkovej, DrSc., Bratislava: 2011.

- Kiliánová, Gabriela – Krekovičová, Eva (eds.): *Folklore, Folklorism and National Identification. The Slovak Cultural Context*. Bratislava: 1992.
- Kiliánová, Gabriela – Krekovičová, Eva (eds.): *Folklore in the Identification Processes of Society*. Bratislava: 1994.
- Krekovičová, Eva: *Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der slowakischen Folklore. Studien zur Tsiganologie und Folkloristik*. Herausgegeben von Joachim S. Hohmann. Band 21. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Peter Lang Verlag, 1998, 318 s., noty, 31 čb. obr. SCI.
- Krekovičová, Eva: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, ETERNA Press, 2005. 128 s.
- Krekovičová, Eva a kol.: *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie*. Bratislava: SAP, 2005. 142 s.
- Krekovičová, Eva – Pospíšilová, Jana (Eds.): *Etnologické štúdie 15. Od folklórneho textu ku kontextu. Venované pamiatke PhDr. Márie Kosovej, CSc.* Bratislava: 2006. 216 s.
- Etnologické štúdie 2, 3, 4. Soňa Burlasová: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder. Zväzok 1. (I. Nadprirodzené sily, II. Legendárne námety, III. Lúbostné vzťahy A., B., C.)*. Krekovičová, Eva (ed.). Bratislava: Veda - Ústav etnológie SAV, 1998. 227 s., s. 224, s. 252.
- Krekovič, Eduard – Mannová, Elena – Krekovičová, Eva (Eds.): *Mýty naše slovenské*. Bratislava: AEP, 2005, 248 s.
- Pospíšilová, Jana – Krekovičová, Eva (Eds.): *Od pohádky k fámě. Sborník příspěvků ze semináře Hledání cest české slovesné folkloristiky II*. Brno 6.6.2002. Brno: EÚ AVČR – ÚEt SAV, 2005. 131 s.
- Luther, Daniel: *Zabudnuté priadky. K tradičnému spoločenskému životu mládeže na Slovensku*. Edícia Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska. Bratislava: Prebudená pieseň – združenie, 1999, 163 s., 15 obr. príloh, register.
- Profantová, Zuzana: *Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*. Bratislava 1992, 112 s. (spoluautor).
- Profantová, Zuzana: *Slovenské príslovia a porekadlá. I, II. Výber zo zbierky A. P. Zátareckého*. Nestor, Bratislava 1996, 320 s., 319 s. Výber a zostavenie: J. Mlacek, Z. Profantová. Úvod a záverečná štúdia: Z. Profantová.
- Profantová, Zuzana: *Little Fish are Sweet. Selected Writings on Proverbs*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 1997. 109 s.
- Profantová, Zuzana: *Slovenské pranostiky. O kalendárnych mesiacoch, ročných obdobiach, dňoch v týždni, nebeských telesách, zvieratách a rastlinstve*. Zostavenie, úvod a záverečná štúdia Zuzana Profantová. Bratislava: Nestor, 1997. 320 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Gramatika národného mýtu a folklór. XII. Medzinárodný zjazd slavistov v Krakove, september 1998*. Vedecká redaktorka a editorka Zuzana Profantová. Bratislava: Ústav etnológie SAV, VeV, s.r.o., 1998. 105 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Na prahu milénia. Folklor a folkloristika na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo ARM 333 pre Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2000, 255 s.
- Profantová, Zuzana (zost.): *Ethnologia Slovaca et Slavica 30–31, 1998–1999*. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Kapitoly z dejín folkloristiky venované k 70. narodeninám Prof.dr. Jána Michálka, DrSc. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. 212 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Traditional Culture as a Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics*. Etnologické štúdie 8. Bratislava: Institute of the Ethnology of Slovak Academy of Sciences. Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 140 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Slavistická folkloristika na rázcestí. XIII. Medzinárodný zjazd slavistov v Lubľane, august 2003*. Etnologické štúdie 10. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Tomáš Písecký-ARM 333, 2003, 116 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989. I., II. Etnologické štúdie 13*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa. Tomáš Písecký-ARM 333, 2005. 283 s. a 193 s.

- Profantová, Zuzana (ed.): *Small History of Great Events in Czechoslovakia after 1948, 1968 and 1989*. Bratislava: VEDA Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2006. 466 s.
- Profantová, Zuzana (ed.): *Naratívna každodennosť v kontexte sociálno-historickej retrospektívy. Malé dejiny veľkých udalostí III. Etnologické štúdie 14*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2007. 207 s.
- Profantová, Zuzana: *Od folklóru k literárnemu folklorizmu. Štúdie z dejín a teórie folkloristiky*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Zingprint, 2011.

Štúdia vznikla v rámci grantového projektu VEGA 2/0043/10

Z dejín slovenskej slavistickej folkloristiky

VIERA GAŠPARÍKOVÁ

Hoci stretnutia slovenských slavistov nesie označenie ako „Prvý kongres slovenských slavistov,“ nedá mi, aby som svoju pozornosť aspoň letmo neobrátila do minulosti, pretože slavistika na Slovensku – a aj v rámci bývalej Československej republiky – má pre svoje geopolitické rozloženie, svoju prajnú i neprajnú minulosť. Ak sa zameriame iba na výskum slavisticke orientovaných folklórnych tradícií, zistíme, že v českých krajinách i na Slovensku má dlhodobú tradíciu.¹⁰ Možno povedať, že siaha až do obdobia národného obrodzenia, do čias, keď sa spolu s ostatnými vedeckými disciplínami začala formovať aj folkloristika. Vtedy totiž vystupovali do popredia v spoločenskom živote, ako aj kultúre, ale najmä v literatúre dva hlavné prúdy: ľudové (z veľkej časti folklórne) tradície a myšlienka slovanskej vzájomnosti, ktoré zároveň s historickým aspektom výrazne pôsobili na posilňovanie národného povedomia v procese utvárania novodobého národa.

Nie je teda náhodou, že slavistika, aj vďaka Jozefovi Dobrovskému, sa zrodila práve u nás, konkrétne na pôde bývalého Československa, už dávno pred jeho vznikom.¹¹ Nepovažujeme preto ani za náhodu, že Prvý medzinárodný zjazd slavistov sa

¹⁰ Slavistické bádanie z folkloristického hľadiska zosumarizoval a zhodnotil v predchádzajúcom období Bohuslav Beneš v štúdiu *Slavistická folkloristika v Československu 1945–1985* v anglickom jazyku (*Slavistic Folkloristics in Czechoslovakia during the Yers 1945–1985*. In *Ethnologia slavica* 20, Bratislava 1988, s. 185–213) s obsiahlou bibliografiou. Štúdia vyšla aj pod názvom „Folkloristika ako súčasť slavistiky. Vývojové tendencie a problematika v českej a slovenskej vede. In *Národopisné aktuality*. Bratislava 1988, roč. 25, č. 1, s. 11–20.

¹¹ Jozef Dobrovský (narodil sa v roku 1753 v Ďarmotách v dnešnom Maďarsku – umrel v roku 1829 v Brne) študoval v Prahe filozofiu a teológiu. Je spolutvorcom novodobej českej vedy a zakladateľom vedeckého poznania slovanských národov v historických a filologických odboroch. Jeho zásluhou sa stala Praha strediskom slavistickej práce v európskom meradle. Súpis jeho prác sa nachádza v biograficko-bibliografickom slovníku *Česko-slovenské práce o jazyce, dejinách a kultúre slovanských národů od roku 1760*. Kudělka, Milan – Šimek, Zdeněk a kol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 85–89.